

Marija Sotnikova Štravs

Jezikovna politika v visokem šolstvu na Poljskem, v Sloveniji in Ukrajini

Povzetek

Družbeno-politični dogodki, ki so konec osemdesetih in na začetku devetdesetih let 20. stoletja pretresli ves slovanski svet, so bistveno vplivali na spremembo jezikovnih situacij. Članek prinaša primerjalno analizo izbranih vidikov jezikovne politike v visokem šolstvu na Poljskem, v Sloveniji in Ukrajini z upoštevanjem zgodovinske dinamike jezikovnih situacij, trenutne jezikovne zakonodaje, ideološkega konteksta in smernic jezikovne politike v treh slovanskih državah, kjer imamo opravka s precej strogo in eksplicitno nacionalno jezikovnopolično zakonodajo. Vprašanje jezika visokega šolstva je vpeto v nacionalno jezikovno politiko, določajo ga pravne norme drugih področij, vse omenjeno ima tudi mednarodno razsežnost. Kljub temu pa so na ravni posameznih univerz prisotne različne variante ureditve.

Ključne besede: jezikovna politika, jezikovna politika v visokem šolstvu, jezikovne ideologije, Poljska, Slovenija, Ukrajina

Abstract

The socio-political events that shook the entire Slavic world in the late 1980s and early 1990s significantly influenced the change in linguistic situations. The present paper provides an analysis of selected aspects of the linguistic and ethnic situation as well as language policy, with an emphasis on the higher education context in Poland, Slovenia and Ukraine. It takes into consideration the historical dynamics of language representation, current language legislation, current trends, the ideological context, and language policy guidelines in three Slavic countries, where we deal with quite strict and explicit national language policy legislation. The question of the language of higher education is integrated into national language policy, but is also determined by the legal norms of other areas and

has an international dimension. Nevertheless, different variants of regulation are present on the level of individual universities.

Key words: language policy, language policy in higher education, language ideologies, Poland, Slovenia, Ukraine

1 UVOD

Vprašanje jezika visokega šolstva je po eni strani vpeto v nacionalno jezikovno politiko, po drugi strani v nacionalno politiko visokega šolstva, izobraževalno in raziskovalno politiko, posledično pa ga določajo pravne norme drugih področij (Kalin Golob idr. 2014: 209).

Družbeno-politični dogodki, ki so konec osemdesetih in na začetku devetdesetih let 20. stoletja pretresli ves slovanski svet, so bistveno vplivali na spremembo jezikovne situacije. Nastanek novih nacionalnih držav je povzročil izgubo vloge t. i. državnih jezikov v okviru nekdanjih večnacionalnih držav (Sovjetska zveza, Jugoslavija) in spremembo statusa nacionalnih jezikov oz. njihov prehod med državne jezike. Posledica tovrstnih premikov je pogojevala spremembo razumevanja vloge standardnih jezikov (Vidovič Muha 2013: 71), kar velja tudi za visoko šolstvo.

Področje visokega šolstva je zgodovinsko zaznamovano z napetostmi med dvema poloma, ki bi ju lahko opredelili kot »internacionalna« in »nacionalna« usmeritev. Prvo zaznamuje uporaba mednarodnega jezika (*lingua franca*), druga pa je povezana s krepitvijo položaja nacionalnih jezikov in z njihovim akademskim razvojem (*lingua academica*). Izbira mednarodnega jezika je nedvomno povezana z mednarodno usmeritvijo. Danes se na tem področju dogajajo drastične spremembe. V zadnjih desetletjih je svoj položaj na področju postnacionalnega visokega šolstva utrdila angleščina, drugi jeziki pa so svoj položaj utrdili ali izgubili.

Thomas Ricento (v Liddicoat 2013) poudarja, da jezikovna politika v takšni ali drugačni obliki obstaja na vseh družbenih področjih, na področju izobraževanja pa vpliva na največ pripadnikov družbe. Včasih je eksplicitno izražena v uradnih dokumentih, sicer pa je pogosto navzoča implicitno, v obliki predpostavk ter praks na področju rabe in učenja jezika v izobraževalnih kontekstih. Jezikovna politika je artikulacija prepričanj družbe glede vrednosti jezikov in njihove rabe.

Elana Shohamy (2006: 76) poudarja, da je jezikovna politika v izobraževanju eden od mehanizmov, ki se uporabljajo za spreminjanje ideologij v prakse in obratno. V večini držav s centraliziranimi izobraževalnimi sistemi o jezikovni politiki v izobraževanju odločajo centralne oblasti. V vseh teh situacijah izobraževalni sistem služi kot mehanizem za uresničevanje nacionalnih agend na področju jezikovne politike.

Univerze so razvile specifično jezikovno okolje in lastne rešitve na področju jezikovnega upravljanja in jezikovne politike kot odziv na specifične sociolingvistične izzive. Nastale so kot institucije z določeno stopnjo avtonomije, kjer včasih pravila, ki jih morajo upoštevati druga področja, ne veljajo.

V 19. in 20. stoletju so univerze postale pomemben del nacionalnih gibanj. Tam, kjer nacionalni projekti niso imeli univerzalne podpore oz. so narodnostne manjšine podpirale alternativne agende, so se politična gibanja borila tudi za zastopnost lastnih jezikov v visokem šolstvu. V očeh evropskih državnih skupnosti je visoko šolstvo postalo znak jezikovne dovršenosti in nenadomestljiva institucija. Ob najmanjši možnosti za ogroženost nacionalnih poslanstev se odpirajo javne razprave. S tega stališča je jezikovna politika v visokem šolstvu globoko pogojena z nacionalnimi agendami. Večja kot je zaznana grožnja, bolj prepričljiva je potreba po predpisovanju.

Jezikovne skupnosti se danes nedvomno soočajo z izzivi globalizacije, ki med drugim vključujejo različne oblike internacionalizacije, poblagovljenja izobraževanja in privatizacije področja visokega šolstva. Univerze tekmujejo pri pridobivanju mednarodnih virov. Ti novi izzivi vplivajo na jezikovno politiko in preoblikujejo stare paradigme, ki so služile nacionalnim agendam, v zapletene celote, ki predvidevajo sočasno doseganje nacionalnih in mednarodnih ciljev. Potreba po soočenju tako s starimi kot z novimi izzivi morda vodi v eksperimentiranje in številne primere neskladja med visokim šolstvom in nacionalno jezikovno politiko. Tako nastajajo vrzeli in nasprotja med nacionalnimi in mednarodnimi agendami, ponujene rešitve pa ne vodijo zmeraj k splošnemu zadovoljstvu (Vila in Bretxa 2015).

V članku, ki temelji na avtoričini doktorski disertaciji z naslovom *Jezikovna politika v visokem šolstvu na Poljskem, v Sloveniji in Ukrajini* (Sotnikova Štravs 2019),¹ primerjalno opazujemo jezikovno politiko s poudarkom na jezikovni politiki v visokem šolstvu v treh izbranih slovanskih državah: na Poljskem, v Sloveniji in Ukrajini.

1 Disertacija je nastala pod mentorstvom izr. prof. dr. Marie Wtorkowske z Oddelka za slavistiko in somentorstvom red. prof. dr. Marka Stabeja z Oddelka za slovenistiko.

2 PREGLED JEZIKOVNOLITIKNE SITUACIJE NA POLJSKEM, V SLOVENIJI IN UKRAJINI: ZGODOVINSKA DINAMIKA, FORMALNOPRAVNA UREDITEV, TEŽNJE, SMERNICE IN IDEOLOGIJE

2.1 Poljska

Za začetek poljske državnosti velja leto 966, ko je vladar Mieško I. prevzel krščansko vero. Za odločilno obdobje, v katerem se je država konsolidirala, pa velja vladavina Boleslava Hrabrega, ki je leta 1025 postal poljski kralj. V jeziku to obdobje zaznamuje razvijanje nadnarečne jezikovne norme, osnove enotnega poljskega knjižnega jezika. Šlo je za naravni večstoletni razvoj, ki je temeljil na sintezi narečij. Proces je doživel vrhunec v 15. stoletju z velikim razmahom literarne dejavnosti in nastankom večjega obsega knjižne produkcije v poljskem jeziku.

Poljski knjižni jezik se je izoblikoval v času vladavine poljske dinastije Piastov. V času poljske širitve na vzhod v 14. in 15. stoletju je bila standardna poljščina že tako izoblikovana, da vpliv narečij ni bil več izrazit. Poljščina je dokaj zgodaj postala element poljske narodne zavesti. Pred oblikovanjem knjižnega jezika je bila v pisni in uradni rabi predvsem latinščina, ki je bila *de facto* uradni jezik poljske države. Poljščina je prodrla v javno življenje šele v 16. stoletju.

Sledila je kriza 17. stoletja, ki jo zaznamujeta zmanjševanje obsega pisne produkcije v poljščini in vrnitev latinščine v uradno rabo. To obdobje zaznamuje tudi nastanek t. i. makaronščine, poljsko-latinske mešanice. Ob latinščini jezik vladajočega sloja postane tudi francoščina.

Poljščina doživi ponovni razcvet v drugi polovici 18. stoletja, ki ga zaznamuje tudi rast narodne zavesti. V tem obdobju se je izoblikovala novodobna poljska nacija, poljščina pa je dosegla vrhunec razvoja, tako na področju korpusa kot tudi na področju statusa.

Za Poljsko v obdobju pred delitvami in likvidacijo države je tako bila značilna razvojna shema *država* → *narod* → *jezik*. Delitve so povzročile evolucijo pojmovanja poljskosti: od političnega (istovetenja z neobstoječo državo) do etničnega (istovetenja z jezikom, kulturo, religijo, folkloro itd.).

Po prvi svetovni vojni je Poljakom uspelo oblikovati in obraniti neodvisno državo in tako se je sklenilo zaporedje *država* → *narod* in *narod* → *država*. Pridobljena država pa ni bila enaka izgubljeni: tretjino prebivalstva nove države so sestavljale manjšine, veliko Poljakov pa je ostalo v zamejstvu. Država je postala subjekt narodne in jezikovne politike in tako se je začel novi krog, *država* → *narod in jezik*. Cilj te politike je bila zaščita lastnega naroda, jezika in kulture ter asimilacija manjšin.

Po drugi svetovni vojni so se odvile pomembne geopolitične spremembe, Poljska je dobila nove meje in novo jezikovno in etnično situacijo, zaradi česar se je znašla zelo blizu koncepta *ena država – en narod – en jezik*.

V povojnih letih, v obdobju Ljudske republike Poljske (1944–1989), je v primerjavi s predvojno Poljsko prišlo do geografskih pa tudi zelo izrazitih družbenih sprememb, kar je omogočilo nove ugodnejše pogoje za razvoj in funkcioniranje poljščine (Lubaš 2009: 446). Leta 1956 so oblasti formalno priznale obstoj ukrajinske, beloruske, litovske in judovske manjšine ter dovolile ustanavljanje manjšinskih organizacij (te je nadzirala država) in rabo jezikov teh manjšin v šolstvu in medijih. Kljub temu je Poljska ostala narodnostno in jezikovno homogena (Szul 2009: 259).

Po političnih spremembah leta 1989 se je spremenil položaj poljskega jezika. V novem tisočletju je spletna komunikacija močno vplivala na rabo nestandardnih variant jezika. Devetdeseta leta sta zaznamovala močan vpliv pogovorne poljščine, ki je ogrožala stabilnost standardnega jezika in komunikacijskega sistema, ter izrazit pritisk angleščine, kar je pripeljalo do sprejetja *Zakona o poljskem jeziku* (z dne 7. oktobra 1999), ki naj bi zaščitil poljski jezik pred omenjenimi spremembami (Lubaš 2009: 448–449).

Sodobna etnično-jezikovna situacija na Poljskem se spreminja tudi zaradi posledic globalizacije in pritoka migrantov iz najrazličnejših držav. Po podatkih popisa prebivalstva iz leta 2011 je na Poljskem živelo 38.512.000 ljudi. 94,83 % celotnega prebivalstva se je etnično opredelilo za Poljake, približno 2,26 % vseh je navedlo poljsko in nepoljsko opcijo hkrati (kar je povezano z vzponom regionalnih identitet), za pripadnike drugih narodov se je opredelilo 1,55 % celotnega prebivalstva. 1,35 % prebivalcev se ni etnično opredelilo.

Poljščina ima v skladu s 27. členom poljske ustave status edinega uradnega jezika. Devet skupnosti ima v skladu z *Zakonom o narodnih in etničnih manjšinah* z dne 6. februarja 2005 status narodnih manjšin: beloruska, češka, litovska, nemška, armenska, ruska, slovaška, ukrajinska in judovska. Pogoje za priznanje statusa etnične manjšine na Poljskem izpolnjujejo štiri skupnosti: karaimska, lemkovska, romska in tatarska. Kašubščina ima status regionalnega jezika.

Krovni zakon na področju jezikovne politike je že omenjeni *Zakon o poljskem jeziku* z dne 7. oktobra 1999. V preambuli zakona je zapisano, da poljski parlament ob sprejemu zakona izhaja iz dejstva, da je poljščina bistveni element nacionalne identitete, kulturna dobrina, ki je bila skozi zgodovino ogrožena. Poljščina tako potrebuje zaščito ob globalizacijskih izzivih, poljska kultura je del evropske kulturne dediščine, njen razvoj in ohranjanje pa sta možna le ob ohranjanju jezika, kar je dolžnost vseh javnih organov in institucij ter vseh poljskih državljanov.

2.2 Slovenija

Genezo slovenskega naroda bi lahko po Szul (2009: 96) uvrstili v shemo *jezik* → *narod* → *država*. Za slovenski jezik je značilno, da je bil skozi zgodovino najbolj izrazit simbol slovenske skupnosti in najpomembnejši konstitutivni element slovenskega naroda. S Trubarjem in protestantskimi pisci so bili položeni temelji naddeželnemu knjižnemu jeziku in skupnemu imenu Slovenci. V 16. stoletju je vloga naddeželnega povezovalca pripadla slovenski jezikovni identiteti ter politični tvorbi Notranji Avstriji, ki pa je vzporedno z zmago deželno knežjega absolutizma obdržala predvsem upravno-povezovalno vlogo.

Poleg skupnega slovenskega imena (Slovenci, Sloveni), ki sicer ni povsod pomenilo istega, so med prebivalstvom živele deželne in pokrajinske samoidentifikacije. Ob nastopu novodobnega nacionalizma so Slovenci kot glavni integrativni kriterij uveljavili jezik ter na njem utemeljevali svojo narodno bit. Pokrajinsko razcepljenost knjižnega jezika so od druge polovice 18. stoletja premagovale težnje po enotnosti, težnja po preseganju razdeljenosti na zgodovinske dežele in dokončni strnitvi pod skupnim imenom Slovenci pa je v kulturi opaznejša od konca 18. stoletja.

Predmarčna doba je v ozkih krogih narodnega izobraženstva rodila pojem Slovenija, prvič uporabljen v javnosti leta 1844. Marčna revolucija 1848 je razglasila program *Zedinjene Slovenije* z zahtevo po enotnem upravno-političnem telesu znotraj monarhije in enakopravnem položaju slovenskega jezika. Leta 1849 so bili Slovenci ustavno priznani kot ena od narodnosti monarhije in tako sta se emancipacijski boj in proces zorenja v moderen narod šele začela (Dolinar idr. 2011: 110–111).

V letu 1848 so bili na osnovi preteklega postavljeni temelji novega šolskega sistema, ki je vplival na dvig pismenosti in kulturne ravni prebivalstva. Na gimnazijah je bila lahko kot drugi deželni jezik uvedena tudi slovenščina. Hiter dvig pismenosti je vplival na razvoj kulturnih ustanov, ob nemških kulturnih ustanovah so nastajale tudi slovenske. Ob zaostrenih mednacionalnih odnosih na prehodu v 20. stoletje se je občinstvo že začelo deliti na bolj slovensko in bolj nemško.

Slovenci so Habsburško monarhijo zapustili z lepo kulturno popotnico. Razvito ljudsko šolstvo je zagotovilo visoko stopnjo pismenosti, pouk na večini ozemlja je potekal v slovenščini. Srednje šolstvo je bilo dvojezično ali popolnoma nemško ali italijansko, popolnoma slovenske so bile le redke šole in oddelki.

Usoda propadajoče Avstrije na koncu prve svetovne vojne je bila negotova, zato je postalo za Slovence vse bolj aktualno združevanje z drugimi južnoslovanskimi

narodi v novi južnoslovanski državi. Kljub težavam zaradi unitaristične politike so številni Slovenci vstop v novo južnoslovansko državo ocenjevali kot velik nardoemancipacijski korak (Dolinar idr. 2011: 143–145).

Leta 1918 so se Slovenci pridružili Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev, ki je leta 1929 dobila ime Kraljevina Jugoslavija. Kraljevino Jugoslavijo je leta 1945 nasledila Federativna ljudska republika Jugoslavija, ki je obstajala do leta 1963. V nadaljevanju je nastala Socialistična federativna republika Jugoslavija (SFRJ), ki je obstajala vse do leta 1992. V začetnem obdobju obstoja SFRJ je bilo v ustavi zapisano, da je »*službeni jezik kraljevine [...] srpsko-hrvatsko-slovenački*« (3. člen) (Lubaš 2009: 428).

Uradna jezikovna politika SFRJ je predvidevala enakost vseh narodnih (ne manjšinskih) jezikov na vseh ravneh rabe (z izjemo vojske v določenem obdobju), se pravi poleg srbohrvaščine tudi slovenščine in makedonščine. Vendar status slovenščine v federativni Jugoslaviji v praksi ni bil enak statusu jezika z največ govorcev, tj. srbohrvaščine. Ta neenakost se je izražala v pritiskih s strani Beograda, z odstranitvijo slovenščine iz vojske, ideologizacijo jezika, vplivom srbskih in hrvaških medijev (radia in televizije), v šolskih učbenikih in z vpeljavo učenja srbohrvaščine v šoli. Sicer ni šlo za pravni ali politični pritisk, bolj za pritisk na področju rabe, ki je značilen za večjezične in večnacionalne države z dominantnim jezikom oz. jezikom, ki ima največ govorcev (Lubaš 2009: 431–432).

Jugoslavija je razpadla na začetku devetdesetih let, kar so zaznamovali številni konflikti – najprej politični, v nadaljevanju pa tudi oboroženi. Zaradi nastanka novih neodvisnih držav na območju nekdanje Jugoslavije ter novih narodnih in hkrati v večini primerov tudi državnih jezikov se je spremenil položaj slovenskega in makedonskega jezika, ki sta postala nacionalna in večinska jezika v svojih neodvisnih državah (Lubaš 2009: 163–166). Leta 1991 so Slovenci dobili lastno državo in slovenščina je prvič v zgodovini postala državni in uradni jezik samostojne in neodvisne Slovenije. V občinah, v katerih živita italijanska ali madžarska narodna skupnost, sta uradna jezika tudi italijanščina ali madžarščina (11. člen *Ustave RS*).

Po končnih podatkih popisa 2002 je v Sloveniji živel 1.964.036 prebivalcev. Za Slovence se jih je opredelilo 83,06 %. Za 6,4 % prebivalstva je podatek neznan (na vprašanje o narodnosti so odgovorili z »neznano«), narodnostno neopredeljenih jih je bilo 1,13 %, na vprašanje ni želelo odgovoriti 2,47 % prebivalstva. Druga največja etnična skupnost so Srbi (1,98 % celotnega prebivalstva), sledijo Hrvati (1,81 %), Bošnjaki (1,09 % oseb) in Muslimani (0,53 % prebivalstva), Madžari (0,39 % prebivalstva), 0,31 % ljudi se je opredelilo za Albance, 0,20 % za Makedonce, 0,17 % za Rome, 0,14 % za Črnogorce in 0,11 % za Italijane.

Največ prebivalcev Slovenije je leta 2002 kot materni jezik navedlo slovenščino (87,7 % prebivalstva). Med popisnimi podatki najdemo tudi podatek o 31.329 govorcih srbsčine, 36.265 govorcih srbohrvaščine, 31.499 govorcih bosanščine in 54.070 govorcih hrvaščine. Poleg tega najdemo tudi podatke o 3.762 govorcih italijanščine, 7.713 govorcih madžarščine, 1.177 govorcih albanščine, 3.834 govorcih romščine, 1.628 govorcih nemščine in 4.760 govorcih makedonščine.

2.3 Ukrajina

Zaradi razgibanega jezikovnopolitičnega dogajanja bomo ukrajinsko situacijo obravnavali bolj podrobno. Ukrajinska situacija se je po Szul (2009: 117) razvijala po modelu *jezik* → *narod* → *država*. Deli današnjega ukrajinskega ozemlja so bili skozi zgodovino pod oblastjo različnih držav, kar je pustilo pečat na regionalni, jezikovni, verski itd. identiteti njenih prebivalcev (Stepanenko 2003: 109–110). Roman Szul (2009: 110–111) izpostavlja dve usmeritvi, ki zaznamujeta oblikovanje ukrajinske narodne zavesti: protipoljsko in protirusko oz. protimoskovsko, prvo bi lahko definirali kot etnično-družbeno, drugo pa kot politično ureditveno.

Leta 1654 se je velik del ukrajinskega ozemlja priključil Ruskemu imperiju, ki je izvajal asimilacijsko politiko (Szul 2009: 110–111). V 18. stoletju je ukrajinščino iz uradne rabe izrinila ruščina, kar je povzročilo oženje ukrajinskega kulturnega okolja in socialne baze ukrajinskega jezika ter prekinitev kontinuitete s prejšnjo tradicijo.

Del ukrajinskega ozemlja se je v sredini 14. stoletja znašel pod poljsko oblastjo, na teh območjih je poljščina v 17. stoletju postala edini uradni jezik. Protipoljsko usmeritev v razvoju ukrajinske narodne zavesti bi lahko označili za etnično-družbeno. Dejavniki, ki so zaznamovali nastanek ukrajinske narodne zavesti v 19. stoletju, so družbene, verske, jezikovne in zgodovinske narave. Jezik ni bil edini ali odločilni dejavnik, postal pa je katalizator in simbol (Szul 2009: 112).

Intenzivno oblikovanje ukrajinskega knjižnega jezika sodi v konec 19. oz. začetek 20. stoletja. V začetku 20. stoletja je bila ukrajinska narodna zavest tako močna, da je po prvi svetovni vojni pripeljala do nastanka ukrajinskih držav (Szul 2009: 114): Ukrajinske ljudske republike oz. UNR (1917–1921), ki je bila prva ukrajinska nacionalna država s prestolnico v Kijevu, in Zahodnoukrajinske ljudske republike oz. ZUNR (1918–1919) s prestolnico v Lvovu, ki je *de facto* nastala po razpadu Avstro-Ogrske. 22. januarja 1919 sta se obe republiki združili.

Leta 1922 se je Ukrajina pridružila novonastali Sovjetski zvezi. Politika Sovjetske zveze na področju jezika je bila v različnih obdobjih zelo spremenljiva. V dvajsetih letih 20. stoletja je potekala sovjetska ukrajinizacija, razširila so se področja rabe

ukrajinskega jezika, vendar je ukrajinizacija trajala prekratek čas, da bi se razmahnila in pripeljala do temeljitejših sprememb (Bojko 2006: 364–366).

Po letu 1933 nastopi deukrajinizacija, čeprav uradne prepovedi rabe ni bilo. Za petdeseta in šestdeseta leta je značilna odsotnost usmerjane jezikovno-kulturne politike, sedemdeseta leta so bila obdobje pospešene rusifikacije. Situacija se je spremenila po letu 1985, ko je oživelo ukrajinsko narodno gibanje, katerega prvi glavni cilj je bila obramba ukrajinskega jezika (Masenko 2004: 82). Larysa Masenko (2008: 23–25) ocenjuje, da je bila asimilacijska politika sovjetskih oblasti zelo uspešna. Gre predvsem za narodnostno in jezikovno raznarodovanje, pogojeno z rusifikacijsko politiko.

V preteklosti je bilo značilno tudi naraščanje števila mestnega prebivalstva na račun vaškega, kar je vplivalo tudi na asimetrično dvojezičnost. Ta je bila obvezna za Ukrajince, ne pa za Ruse oz. pripadnike drugih narodov. Tik pred razpadom Sovjetske zveze je v celotnem komunikacijskem sistemu Ukrajine prevladovala ruščina. *Zakon o jezikih USSR* (1989) je opredelil ruski jezik kot jezik medetničnega sporazumevanja ter predpisal obvezno učenje ruščine v šoli in ni omejeval pridobivanja nadaljnje izobrazbe v ruskem jeziku. Zakon ni predpisoval izbire jezikov zasebne in neuradne komunikacije in je imel dokaj splošen značaj (manifestiranje narodne in jezikovne zavesti).

Ukrajina se je kot nova geopolitična danost pojavila na zemljevidu Evrope 24. avgusta 1991. Osamosvojitve Ukrajine leta 1991 in sprememba statusa ukrajinskega jezika sta zagotovili nove pogoje za razvoj in funkcioniranje jezika. Iz sovjetskega obdobja je Ukrajina podedovala delitev prebivalstva glede na jezik in posebno pogovorno obliko, mešanico med ukrajinsščino in ruščino, t. i. suržik, idiom, ki se je izoblikoval pod močnim interferenčnim vplivom ruskega jezika (Masenko 2004: 82).

Ukrajinsščina je postala simbol ukrajinske državnosti in edini državni jezik, ki so ga oblasti v velikem obsegu skušale uvajati tudi v izobraževanje. Vendar so ta prodor zavirale težke politične in gospodarske razmere, zaradi česar je bil v nekaterih regijah, zlasti na jugu in vzhodu, ukrajinski jezik izrinjen iz javnega življenja (Szul 2009: 115–116).

Državni status ukrajinskega jezika danes določa predvsem 10. člen ustave. Ta zagotavlja državni status ukrajinsščine, njen vsestranski razvoj in funkcioniranje na vseh področjih družbenega življenja ter opredeljuje zagotavljanje svobodnega razvoja, rabe in zaščite »ruščine in drugih manjšinskih jezikov«.

Po podatkih zadnjega popisa prebivalstva (2001) je v Ukrajini živel 48.457.000 ljudi, ukrajinsščina je materni jezik 67,5 % državljanov Ukrajine, skoraj tretjini

prebivalstva (29,6 %) je materni jezik ruščina, 2,9 % prebivalstva je kot materne jezike navedlo različne druge jezike. Sodobno jezikovno situacijo v Ukrajini zaznamuje konflikt med dvema knjižnima jezikoma, ruščino in ukrajinščino, ki se jima v vzhodnih, južnih in deloma centralnih regijah pridružuje še suržik (Masenko 2004: 82). Značilno je tudi razhajanje med etničnimi in jezikovnimi opredelitvami (to velja predvsem za rusko govoreče etnične Ukrajince). Zgodovinske okoliščine, jezikovna politika Sovjetske zveze in asimilacija velikega dela ukrajinskega prebivalstva so namreč povzročili oslabitev etnične samopodobe Ukrajincev in izrivanje ukrajinskega jezika v nekaterih regijah (vzhodnih in južnih, deloma centralnih), predvsem v velikih industrijskih središčih. Vse to danes ovira oblikovanje skupne identitete.

Jezikovna politika v Ukrajini temelji na predpostavki o ogroženosti ukrajinskega jezika, ukrepi države pa so usmerjeni predvsem v njegovo zaščito in uveljavljanje na vseh področjih rabe.

Uradna razlaga ukrajinskega ustavnega sodišča glede določb 10. člena ukrajinske ustave o rabi državnega jezika v upravi in šolstvu iz decembra 1999 v 3. točki opredeljuje državni jezik Ukrajine kot »jezik, ki ima status obveznega sredstva sporazumevanja na vseh področjih javnega življenja«. Preambula ustave vključuje pojem državnega jezika v širši okvir ustavne ureditve države. Ustavno sodišče poudarja, da ustava predpisuje obvezno javno rabo državnega jezika (tj. ukrajinščine), drugi jeziki pa se lahko rabijo ob državnem v predpisanem obsegu.

Zakon o načelih državne jezikovne politike z dne 3. julija 2012, ki je stopil v veljavo 10. avgusta 2012 in ki se mu v ukrajinskem pravnem in medijskem diskurzu pogosto reče »Zakon Kolesničenka-Kivalova« ali kar »jezikovni zakon«, v Ukrajini velja za kontroverznega tako zaradi vsebine kot tudi zaradi okoliščin uveljavitve, saj je njegov sprejem sprožil val protestov (Myttsi 2010). Zakon je formalno ohranil obstoječi položaj ukrajinskega jezika in bistveno razširil rabo regionalnih jezikov na območjih z vsaj desetodstotnim deležem manjšinskega prebivalstva, v posebnih primerih se je ta desetodstotna klavzula tudi opuščala. Zakon formalno velja za 18 manjšinskih jezikov: ruščino, beloruščino, bolgarščino, armenščino, gagavščino, jidiš, krimsko tatarščino, moldavijščino, nemščino, sodobno grščino, poljščino, romščino, romunščino, slovaščino, madžarščino, rusinščino, karajimščino in krimčakščino. Temeljl naj bi na določilih *Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih*, a vsebuje številna odstopanja v smislu terminologije oz. interpretacij. Pomembno vprašanje je bilo tudi, v skladu s čim bo potekalo ugotavljanje deleža manjšinskega prebivalstva, saj je bil zadnji popis prebivalstva leta 2001, istovetenje etničnih in jezikovnih opredelitev pa je lahko v ukrajinski situaciji precej problematično.

Težave so nastajale tudi zaradi upoštevanja desetodstotne klavzule na ravni večjih administrativnih enot, kot so regije, zaradi razlik pri jezikovni rabi med mestnim in vaškim prebivalstvom.

V praksi se je izkazalo, da je zakon zaščitil skoraj izključno ruski jezik. Pripadnikom drugih manjšin, razen Madžarov, ni uspelo prebroditi administrativnih ovir pri uveljavljanju lastnega jezika v skladu s tem zakonom. Proukrajinske sile so ga označile za izrazito protiukrajinskega (Markovskij 2016).

23. februarja 2014 je ukrajinski parlament na pobudo poslanca Vjačeslava Kyrilenka s 232 glasovi (od 450) ukinil zgoraj omenjeni *Zakon o načelih državne jezikovne politike*. To je povzročilo negativen odziv prebivalcev Krima ter nekaterih vzhodnih in južnih regij Ukrajine. 26. februarja je vršilec dolžnosti predsednika Ukrajine in začasni vodja parlamenta Oleksandr Turčynov vložil veto na ta predlog, ki so ga izglasovali poslanci, a je bilo prepozno, da bi lahko ustavili nadaljnji razvoj dogodkov. Ruski in svetovni mediji so hitro razpihnili novico, o vetu in razveljavitvi izglasovanega predloga se ni kaj dosti govorilo, obveljalo je splošno prepričanje, da je Ukrajina »ukinila in prepovedala ruščino«, kar pa ne drži, saj je zakon ostal v veljavi vse do januarja 2018.

To obdobje v Ukrajini zaznamuje tudi val »jezikovnega aktivizma«.² Aktivisti so vzeli vajeti na področju zagotavljanja javne rabe ukrajiniščine v svoje roke, tako so, med drugim, prijavi več kršitev v zvezi javno rabo ukrajiniščine s strani domačih in mednarodnih podjetij ter vložili več tožb zoper ministra za notranje zadeve Ukrajine Arsena Avakova zaradi kršenja določil o javni rabi ukrajiniščine (Kozachenko 2019).

17. novembra 2016 je ukrajinsko ustavno sodišče sprožilo postopek ugotavljanja ustavnosti zgoraj omenjenega Zakona Kolesničenka-Kivalova (Zavada 2016), 28. februarja 2018 pa je potrdilo neustavnost zakona in ga razveljavilo. V nadaljevanju je ukrajinski parlament dobil v obravnavo tri predloge novega jezikovnega zakona. Predlog zakona št. 5670-d *O zagotavljanju delovanja ukrajiniščine kot državnega jezika*³ je ukrajinski parlament sprejel v sklopu prve obravnave dne 4. oktobra 2018. 25. aprila 2019 je ukrajinski parlament sprejel nov zakon, 15. maja 2019 ga je podpisal odhajajoči predsednik Petro Porošenko, zakon je stopil v veljavo julija 2019. Predmet zakona je državni jezik Ukrajine, tj. ukrajiniščina. Drugi jeziki, vključno z ruščino, niso nikjer omenjeni in niso predmet tega zakona. Zakon ne ureja področja zasebne komunikacije, predpisuje pa zagotavljanje javnih storitev v državnem jeziku.

2 <https://www.facebook.com/groups/i.tak.pymut/>

3 <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=8&pf3511=61994&pf35401=426208>

Ukrajina ima veliko zakonodajnih instrumentov za formalnopravno urejanje jezikovnopoličnega področja. Večina teh dokumentov eksplicitno ureja področje statusa jezikov. Dejansko uveljavljanje državnega statusa ukrajinskega jezika na vseh področjih rabe pa ostaja eno najbolj perečih in bolečih vprašanj jezikovne politike v Ukrajini. V zvezi z jezikovnopolično situacijo v Ukrajini se tako porodi vprašanje, ali je odsotnost aktivne politike prav tako politika, saj veliko določil obstaja samo na papirju.

3 JEZIKOVNA POLITIKA V VISOKEM ŠOLSTVU

Področje jezikovne politike je, ob upoštevanju značilnosti jezikovne situacije, v vsaki od treh držav urejeno dokaj eksplicitno, tako na ustavni ravni kot tudi na ravni različnih področnih zakonov. Jezikovnopolična vprašanja so prav tako predmet obravnave v okviru različnih strategij, resolucij in podobnih dokumentov. Zanimalo nas bo, ali lahko govorimo o nacionalni jezikovni politiki na področju visokega šolstva v vsaki od obravnavanih držav, ali je to področje urejeno eksplicitno (na nacionalni ravni in na ravni posameznih univerz), do katere stopnje lahko univerze odločajo o lastni jezikovni politiki in ali imajo različne univerze različno jezikovno politiko (Ylönen 2015: 66–76). Prisotnost nacionalne jezikovne politike v visokem šolstvu bomo skušali ugotoviti s pomočjo analize ustreznih formalnopravnih določil, ki veljajo v visokem šolstvu, dejansko jezikovno rabo pa na primerih ponudbe posameznih univerz (Kalin Golob idr. 2014: 25).

Zaradi velikega števila univerz na Poljskem in v Ukrajini so v analizo za ti dve državi vključene le posamezne univerze.

3.1 Poljska

Na Poljskem danes v 19 mestih deluje 42 javnih univerz in 2 univerzi, ki nimata javnega značaja. Za Poljsko smo upoštevali položaj na 18 javnih klasičnih univerzah, razporejenih po vsej Poljski, ki delujejo v skladu z zakonom o visokem šolstvu.⁴ *Zakon o poljskem jeziku* predpisuje, da je poljščina jezik izobraževanja, preverjanja znanja in jezik zaključnih znanstvenih del, razen zakonsko določenih izjem. To so izobraževalne in raziskovalne aktivnosti na ustanovah, ki dejavnosti izvajajo večjezično oz. v tujem jeziku (Kalin Golob idr. 2014: 102).

4 Vključene so bile sledeče univerze: Univerza v Varšavi, Jagelonska univerza, Univerza Adama Mickiewicza v Poznaju, Univerza Marie Skłodowske-Curie v Lublinu, Univerza v Lodžu, Univerza v Wrocławu, Univerza Nikolaja Kopernika v Torunju, Šlezijaska univerza v Katovicah, Univerza v Gdansk, Univerza v Szczecinu, Univerza v Opolu, Univerza v Białystoku, Univerza v Olsztynu, Univerza Kardinala Stefana Wyszyńskiego v Varšavi, Univerza v Rzeszowu, Univerza v Zieloni Góri, Univerza Kazimira Velikega v Bydgoszczu, Univerza Jana Kochanowskega v Kielcach.

20. julija 2018 je Poljska sprejela nov *Zakon o visokem šolstvu in znanosti*, ki je stopil v veljavo 1. oktobra 2018. V 79. členu je navedeno, da lahko izobraževalna ustanova zaračunava plačilo za izvajanje programov v tujih jezikih (tudi za domače študente) in redni študij tujcev v poljskem jeziku. V 324. členu je nato naveden podroben opis, katere kategorije tujcev ne plačujejo šolnine, zanimiv je zlasti podatek, da so šolnine oproščeni tujci, ki so opravili državni izpit iz znanja poljskega jezika najmanj na ravni C1.

Eno najbolj aktualnih vprašanj, povezanih s področjem jezikovne politike v visokem šolstvu, je internacionalizacija. Leta 2015 je bil podpisan poseben program internacionalizacije,⁵ ki vsebuje celovito vizijo razvoja internacionalizacije poljske znanosti in poljskih univerz. Eden glavnih ciljev je pritegnitev večjega števila tujih študentov in tujih znanstvenikov.

Statuti obravnavanih univerz večinoma (razen nekaj izjem) ne vsebujejo nobenih posebnih določil o uradnem jeziku, vse univerze pa tako ali drugače ponujajo programe v angleškem jeziku, nekatere univerze ponujajo tudi programe v drugih jezikih, med katerimi so francoščina, ruščina in nemščina. Vse univerze imajo, poleg poljščine, spletno stran tudi v angleščini, nekatere univerze nudijo tudi druge jezikovne različice svojih spletnih strani (med katerimi so najpogosteje zastopane ruska, kitajska in ukrajinska).⁶ Domači študentje lahko študirajo v poljščini ali v tujih jezikih glede na ponudbo vsake posamezne univerze.

Vse obravnavane univerze zahtevajo za vpis tujcev v redne programe v poljskem jeziku določeno stopnjo znanja poljščine, najbolj pogoste so tri opcije: državni certifikat iz znanja poljskega jezika (nacionalna zakonodaja ne predpisuje konkretnega nivoja, posamezne univerze prav tako nimajo poenotenih zahtev na tem področju), opravljen enoletni pripravljalni tečaj v okviru ustanov, ki jih določa seznam poljskega Ministrstva za znanost in visoko šolstvo,⁷ ali v okviru pripravljalnih tečajev, ki jih posamezne univerze izvajajo interno. Ustanove, ki tovrstnih tečajev ne nudijo, omogočajo možnost vpisa ob predložitvi potrdila o opravljenem pripravljalnem tečaju, ki ga je izdala ustanova s seznama Ministrstva. Drugi opciji sta potrdilo univerze o ustreznem znanju poljščine in razgovor s komisijo za vpis. Vse obravnavane poljske univerze nudijo tečaje poljščine za tujce, ki se vpisujejo v redne programe ali se udeležujejo študijskih izmenjav.

5 Program je bil na spletu še dostopen decembra 2018 (<http://www.nauka.gov.pl/aktualnosci-ministerstwo-program-umiedzynarodowienia-szkolnictwa-wyzszego.html>), kasneje je bil umaknjen v arhiv, kamor je mogoče dostopati le z geslom.

6 Na tem področju posebej izstopa Univerza v Lodžu, ki nudi največ jezikovnih različic svoje spletne strani.

7 Dostopen na: <http://www.go-poland.pl/pl/szlifuj-polski>.

Za vse, ki nameravajo študirati na Poljskem, izbrane poljske univerze ponujajo enoletne pripravljalne tečaje. Nekateri centri, ki nudijo tovrstne tečaje, lahko po koncu tečajev napotijo tujce na študij na različnih poljskih univerzah, druge univerze organizirajo tečaje za tujce za lastne potrebe.

Ugotavljamo, da ima Poljska eksplicitno jezikovno zakonodajo na državni ravni, ki ureja predvsem status uradnega jezika (poljščine), jezikov manjšin in regionalnega jezika (kašubščine), potreba po internacionalizaciji pa narekuje rabo angleščine. Vse obravnavane poljske univerze izvajajo programe v tujih jezikih, vpisujejo tuje študente in gostijo tuje študente v okviru študijskih izmenjav.

3.2 Slovenija

V Sloveniji so tri javne državne univerze: Univerza v Ljubljani (ustanovljena leta 1919, združuje 26 članic, od tega 23 fakultet in 3 umetnostne akademije), Univerza v Mariboru (ustanovljena leta 1975, združuje 17 fakultet) in Univerza na Primorskem (ustanovljena leta 2003, združuje 9 članic, od tega 6 fakultet, 2 raziskovalna zavoda in 1 drug zavod). Vse so predmet obravnave v razpravi.

Jezikovna ureditev visokega šolstva v Sloveniji izhaja iz več predpisov različnih ravni (Kalin Golob idr. 2014: 117). Na nacionalni ravni so to predvsem 11. člen *Ustave Republike Slovenije*, ki določa, da je uradni jezik v Republiki Sloveniji slovenščina, razen na območjih, kjer živita italijanska ali madžarska narodna skupnost, kjer sta uradna jezika tudi italijanščina ali madžarščina. Sledi *Zakon o javni rabi slovenščine*, ki v 12. členu določa, da vzgoja in izobraževanje od predšolske stopnje do univerze potekata v slovenščini, raba tujih jezikov je dovoljena skladno s področnimi predpisi (Kalin Golob idr. 2014: 117). V 8. členu *Zakona o visokem šolstvu* je zapisano, da je učni jezik slovenščina in da lahko visokošolski zavod izvaja študijske programe ali njihove dele v tujem jeziku pod pogoji, določenimi s statutom. Visokošolski zavodi skrbijo za razvoj slovenščine kot strokovnega oz. znanstvenega jezika (Kalin Golob idr. 2014: 118).

Uveljavljanje slovenščine kot edinega učnega jezika (Kalin Golob idr. 2014: 16) v slovenski šolski sistem je, zgodovinsko gledano, temeljito zaznamovalo slovensko jezikovno situacijo. Po drugi strani pa so zaradi različnih razlogov že vsaj poldrugo desetletje prisotni tudi zelo močni pritiski, da bi se ta izrecna zakonska predpisana umaknila ali vsaj dopuščala več izjem. To se posebej izrazito dogaja na področju visokega šolstva.

Vse obravnavane slovenske univerze izvajajo programe, poleg v zakonsko predpisani slovenščini, tudi v angleškem jeziku. Spletne strani so v slovenskem in angleškem jeziku. Ob zakonodaji rabo učnega jezika določajo tudi statuti univerz.

Iz dostopnih dokumentov in javnih razprav moremo ugotoviti, da nastaja med zakonodajo, ki omejuje izvajanje predmetov in programov v tujem jeziku (in statuti univerz, ki to zakonodajo večidel prepisujejo), ter strategijo države in univerz glede razvoja visokega šolstva vedno večji prepad (Kalin Golob idr. 2014: 143).

Statuti slovenskih univerz vsebujejo določila o učnem jeziku, ki sicer večinoma povzemajo določila *Zakona o visokem šolstvu*. O študiju v tujem jeziku na Univerzi v Ljubljani sprejme sklep senat članice, ki mora pri tem upoštevati znanje študentov in predavatelja. Univerza na Primorskem poudarja skrb za razvoj slovenščine kot strokovnega oz. znanstvenega jezika (Kalin Golob idr. 2014: 130). Univerza v Mariboru dodaja novo kategorijo programov zunaj nacionalnega programa visokega šolstva in nekoliko razširjajoče tolmači vključenost tujih profesorjev in študentov (Accetto 2010: 27 po Kalin Golob idr. 2014: 129). O izvajanju študijskih programov ali njegovih delov v tujem jeziku sklepa senat članice, ki izvaja študijski program.

Na Univerzi v Ljubljani je obvezen izpit na ravni B2 za vpis v nekatere prvostopenjske in enovite magistrske programe. Obstajajo kategorije, ki so oproščene opravljanja izpita. Na Univerzi v Mariboru se večinoma zahteva znanje slovenščine na ravni od A1 do B2 (glede na program), razen medicinske fakultete (C2). Posamezni visokošolski zavodi Univerze v Mariboru zahtevajo opravljen izpit iz slovenskega jezika kot pogoj za vpis v prvi letnik ali najkasneje do vpisa v drugi letnik. Na Univerzi na Primorskem je izpit iz znanja slovenščine treba opraviti pred vpisom v prvi letnik za visokošolski strokovni študijski program prve stopnje Zdravstvena nega na Fakulteti za vede o zdravju. Za ostale dodiplomske študijske programe je treba izpit iz znanja slovenščine na osnovni ravni opraviti praviloma do začetka študijskega leta, v katerem se kandidati prvič vpišejo na študijski program.

Univerza v Ljubljani in Univerza na Primorskem nudita tujim študentom program Leto plus za omogočanje intenzivnega učenja slovenščine za lažje opravljanje študijskih obveznosti v slovenščini in lažje vključevanje v slovensko okolje. Za vpis v program mora tujec že biti vpisan v program na univerzi. Leto plus ni namenjeno tujim študentom, ki se vpisujejo v programe, za katere se zahteva znanje slovenščine na ravni B2, in tudi ne študentom na izmenjavi (Erasmus+ ipd.).

Slovenska jezikovna situacija v visokem šolstvu je primerljiva z drugimi situacijami evropskih jezikov: razpetost med željo po internacionalizaciji, pridobivanju tujih študentov, uvrščanju na mednarodne univerzitetne lestvice kakovosti in na drugi strani upoštevanjem pomena nacionalnega jezika tudi v univerzitetnem poučevanju (Kalin Golob idr. 2014: 150).

3.3 Ukrajina

V analizo smo vključili podatke za 10 ukrajinskih univerz.⁸ Ukrajina ima dokaj razvejano zakonodajo na področju izobraževanja. Med pravne akte, ki so relevantni za pričujočo razpravo, spadajo predvsem ustava z dne 28. junija 1996,⁹ *Zakon Ukrajine o izobraževanju* z dne 5. septembra 2017 (v 7. členu je zapisano, da je jezik izobraževanja na vseh ravneh na vseh državnih in javnih izobraževalnih ustanovah ukrajiniščina),¹⁰ *Zakon Ukrajine o visokem šolstvu* z dne 1. julija 2014¹¹ ter drugi pravni akti in mednarodne pogodbe, ki jih je država ratificirala.

Tudi ukrajinsko visoko šolstvo v zadnjem času sledi mednarodnim smernicam na področju internacionalizacije, kar se da razbrati iz številnih dokumentov, vključno z novim zakonom o visokem šolstvu iz leta 2014. Zastopnica ministra za izobraževanje in znanost Ukrajine Inna Sovsun je poudarila tri temeljne prednosti internacionalizacije: oblikovanje sistema visokega šolstva, ki bo integriran v evropski sistem visokega šolstva in raziskovalni prostor, zagotavljanje konkurenčnosti ukrajinskih univerz in krepitev potenciala ukrajinskega visokega šolstva (Internacionalizacija 2015).

Po drugi strani pa eno najbolj perečih vprašanj ukrajinskega visokega šolstva in stalnica jezikovnopoličnih razprav ostaja zastopanost ruščine. Zlasti pereče je kršenje pravic domačih študentov, ki morajo velikokrat, kljub eksplicitnim zakonodajnim določilom, ki predpisujejo obvezno rabo ukrajiniščine, poslušati predmete v ruskem jeziku. Eden najbolj odmevnih primerov je bil primer kijevske študentke Svitlane Bilous, ki je zahtevala izpis iz študija zaradi kršenja pravice do izobraževanja v državnem jeziku in vložila pritožbo zoper univerzo (Studentka zalyšyla 2017).

Velja izpostaviti tudi situacijo tujih študentov. Teh je v Ukrajini (skupaj) več kot 75.000, prihajajo iz več kot 150 držav (MON 2019). Ravno tuji študentje se pogosto poslužujejo izobraževalne ponudbe v ruskem jeziku.

Pripadnikom narodnih manjšin je v zgoraj omenjenem 7. členu zakona o izobraževanju zagotovljena pravica do izobraževanja v ustreznem manjšinskem jeziku,

8 Vključene so bile sledeče: Kijevska nacionalna univerza Tarasa Ševčenka, Harkovska nacionalna univerza V. N. Karazina, Lvovska nacionalna univerza Ivana Franka, Nacionalna univerza »Kijevo-Mohyljanska akademija«, Dniprovska nacionalna univerza Oles'a Hončarja, Odeška nacionalna univerza I. I. Mečnikova, Sumska državna univerza, Černivecka nacionalna univerza Jurija Fed'kovyča, Donecka nacionalna univerza Vasy'l'a Stusa, Užgorodska nacionalna univerza.

9 Prim. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>.

10 Prim. <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

11 Prim. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

ob državnem jeziku Ukrajine, na predšolski in osnovnošolski ravni. Ta pravica se uresničuje v sklopu posebnih razredov (skupin), kjer se pouk izvaja v ustreznem manjšinskem jeziku in se ne nanaša na razrede (skupine) z ukrajinskim učnim jezikom. 4. točka 7. člena vsebuje določilo o tem, da lahko izobraževalne ustanove, v skladu z izobraževalnim programom, izvajajo enega ali več predmetov v več jezikih: ukrajinščini, angleščini, drugih uradnih jezikih Evropske unije; 5. točka zagotavlja možnosti (na zahtevo) za učenje jezika avtohtonega naroda ali manjšinskega jezika v obliki posebnega predmeta, 7. točka pa opredeljuje, da posebnosti rabe jezikov na določenih stopnjah izobraževanja »določajo zakoni«.

Za izboljšanje mednarodne akademske mobilnosti ima izobraževalna ustanova na področju visokega šolstva pravico, da izvaja del predmetov v angleščini ali drugih tujih jezikih, vendar mora zagotoviti poznavanje predmeta tudi v ukrajinskem jeziku. Za izvajanje posameznih predmetov v tujih jezikih se ustanovijo posebne skupine za tuje državljane ali osebe brez državljanstva, ki se želijo izobraževati na stroške fizičnih ali pravnih oseb, ali pa se izdelajo individualni programi. Ob tem morajo izobraževalne ustanove zagotoviti tudi učenje državnega jezika kot posebnega predmeta. Tuje jezike, v katerih se poučuje posamezne predmete, določajo posamezne visokošolske ustanove.

Visokošolski zavodi ali njihove strukturne enote, ki so jih na ozemlju Ukrajine ustanovile tuje države, in visokošolski zavodi v zasebni lasti imajo pravico do izbire učnega jezika, morajo pa zagotoviti tudi učenje ukrajinskega jezika kot posebnega predmeta.

Vse obravnavane ukrajinske univerze nudijo možnost izmenjav v okviru mednarodnega sodelovanja (programi mobilnosti, mednarodni sporazumi ipd.) oz. študija za tujce, ki lahko študirajo tako v ukrajinščini kot tudi v angleščini oz. ruščini (v skladu s ponudbo vsake posamezne univerze).

Večina obravnavanih ukrajinskih univerz nudi pripravljalne tečaje za pripravo tujcev na študij v Ukrajini; certifikat, ki ga pridobijo po opravljenem tečaju, velja v celotni Ukrajini in omogoča vpis na druge univerze v Ukrajini ob izpolnjevanju drugih predpisanih pogojev. Pripravljalni tečaji večinoma trajajo eno študijsko leto (10 koledarskih mesecev), nekatere univerze nudijo tudi krajše oz. daljše (do leta in pol) variante.

Od leta 2020 dalje bodo vsi tuji študentje v Ukrajini opravljali izpit iz znanja učnega jezika po prvem letniku študija, brez opravljenega izpita se v drugi letnik ne bodo mogli vpisati. Tuji študentje, ki se izobražujejo v angleščini in so opravili mednarodni izpit iz znanja angleščine najmanj na ravni B1, izpita iz angleščine ne bodo ponovno opravljali (Liliya Hrynevych 2019).

Ugotovili smo, da ima Ukrajina eksplicitno jezikovno zakonodajo na državni ravni. Domači študentje se morajo izobraževati v državnem jeziku (ukrajinščini), kljub temu vprašanje dejanskega jezika izvedbe programov ostaja eno najbolj perečih vprašanj ukrajinske jezikovne politike v visokem šolstvu. Vse obravnavane ukrajinske univerze nudijo programe v angleškem jeziku, skoraj polovica obravnavanih univerz ob programih v angleškem jeziku nudi tudi programe v ruskem jeziku.

4 SKLEPNE UGOTOVITVE

Iz pregleda zgodovinske dinamike jezikovne situacije v Ukrajini, Sloveniji in na Poljskem smo ugotovili, da zaradi dolge tradicije državnosti in drugačnega razvoja izstopa predvsem poljski primer. Med državami smo prepoznali tudi več skupnih točk, v primeru Slovenije in Ukrajine zlasti v smislu razvojne poti in relacij med jezikom, narodom in državo. Podobnosti lahko odkrijemo tudi v ideološkem kontekstu in smernicah jezikovne politike, na primer glede ideološkega poudarjanja ogroženosti, kar je eksplicitno razvidno iz formalnopравnih določil. V tem smislu še posebej izstopajo ukrajinski pravni akti.

V visokem šolstvu na Poljskem, v Sloveniji in Ukrajini imamo opravka s precej strogo in eksplicitno nacionalno jezikovnopolitično zakonodajo, ki predpisuje obvezno rabo uradnega oz. državnega jezika, z določenimi predpisanimi izjemami. Univerze sledijo smernicam nacionalne jezikovne politike in nacionalne jezikovne politike v visokem šolstvu, njihovi statuti vsebujejo vsaj splošno določilo o tem, da njihovo delovanje poteka v skladu z ustreznimi nacionalnimi oz. področnimi zakoni. Pri slovenskih in nekaterih ukrajinskih univerzah zasledimo tudi v statutih univerz eksplicitno navajanje učnega jezika (slovenščine oz. ukrajinščine).

Strateški cilji univerz obenem kažejo veliko usmerjenost v internacionalizacijo in željo po pritegnitvi večjega števila tujih študentov in profsorskega kadra. Na ravni posameznih univerz so sicer prisotne različne ureditve, vendar vse univerze izvajajo programe v tujih jezikih, vpisujejo tuje študente in gostijo tuje študente v okviru študijskih izmenjav, mednarodnih sporazumov itd. Razlike lahko ugotavljamo na primer v ponudbi izobraževanja v tujih jezikih tako za domače kot tudi za tuje študente; Ukrajina na primer omogoča tujcem študijske programe in pripravljalne tečaje tudi v ruščini.

Jezikovna politika v visokem šolstvu v treh državah tako ostaja razpeta med nacionalno in mednarodno agendo.

LITERATURA

- Accetto, Matej, 2010: Nacionalni jeziki, visoko šolstvo in mobilnost v pravu EU. V: Marjeta Humar in Mojca Žagar Karer (ur.): *Nacionalni jeziki v visokem šolstvu / National languages in higher education*. Ljubljana : Založba ZRC, ZRC SAZU. 23–35.
- Besters Dilger, Juliane, 2001: Ukrajinski in ruski jezik v Ukrajini po desetih letih neodvisnosti. *Slavistična revija* 49/4. 315–325.
- Bojko, Oleksandr Dmytrovyč, 2006: *Istorija Ukrajiny*. Kijev: Akademvydav.
- Dolinar, France M., Aleš Gabrič, Boris Golec, Miha Kosi, Tomaž Nabergoj in Mateja Rihtaršič, 2011: *Slovenski zgodovinski atlas*. Ljubljana: Nova revija.
- Internacionalizacija, 2015: Internacionalizacija ukrajinskoji vyščoji osvity. *Ministerstvo osvity i nauky Ukrajiny*, 16. 9. 2015. <http://mon.gov.ua/usi-novivni/novini/2015/09/16/internacionalizacziya-ukrayinskoyi-vishhoyi-osviti/> (dostop 6. 10. 2020)
- Kalin Golob, Monika, Marko Stabej, Mojca Stritar Kučuk, Gaja Červ in Samo Koprivnik, 2014: *Jezikovna politika in jeziki visokega šolstva v Sloveniji*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Založba FDV.
- Kozačenko, Olena, 2019: Okružnyj adminsud Kyjeva rozhljane vidpovidnist Avakova posadi očilnyka MVS. *Babelj*, 11. 3. 2019. <https://thebabel.com.ua/news/26963-okruzhnyj-adminsud-kiyeva-vidkriv-provadžhennya-shchodo-nevidpovidnosti-avakova-zaymaniy-posadi/> (dostop 6. 10. 2020)
- Liddicoat, Anthony J., 2013: *Language-in-education Policies: The Discursive Construction of Intercultural Relations*. Bristol – Toronto: Buffalo – Multilingual Matters.
- Liliya Hrynevych, 2019: Liliya Hrynevych: Z 2020 roku vsi inozemni studenty pislya 1 kursu budut zdavaty ZNO z movy navčannja, 2019-ho – pilot. *Ministerstvo osvity i nauky Ukrajiny*, 26. 3. 2019. <https://mon.gov.ua/ua/news/liliya-grinevich-z-2020-roku-vsi-inozemni-studenti-pislya-1-kursu-budut-zdavati-zno-z-movi-navchannya-2019-go-pilot> (dostop 6. 10. 2020)
- Lubaś, Władysław, 2009: *Polityka językowa. Komparacja systemów i funkcjonowania współczesnych języków słowiańskich*. Opole: Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej.
- Markovskij, Volodymyr Jaroslavovyč, 2016: Vysnovok šchodo nevidpovidnosti Konstytuciji Ukrajiny položenj Zakonu Ukrajiny «Pro zasady deržavnoji movnoji polityky». *Portal movnoji polityky*, 14. 3. 2016. <http://language-policy.info/2016/03/vysnovok-schodo-nevidpovidnosti-konstytutsiji-ukrajiny-polozhen-zakonu-ukrajiny-pro-zasady-derzhavnoji-movnoji-polityky/> (dostop 6. 10. 2020)
- Masenko, Larysa, 2004: *Mova i suspil'stvo: Postkolonialnyj vymir*. Kyjiv: Vyd. dim »Akademija«, Vseukr. t-vo »Prosvita« im. Tarasa Ševčenka.
- –, 2008: *(U)movna (U)krajina*. Kyjiv: Tempora.
- MON, 2019: MON posylyt vymohy do firm-poserednykiv. *Ministerstvo osvity i nauky Ukrajiny*, 26. 3. 2019. <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-posilit-vimogi-do-firm-poserednykiv-yaki-spivpracyuyut-z-ukrayinskimi-vishami-dlya-zaluchennya-inozemnih-studentiv-na-navchannya-liliya-grinevich> (dostop 6. 10. 2020)
- Myttsi, 2010: Myttsi ne dostukalysja do Lytvyna. *UNLAN*, 29. 10. 2010. <https://www.uni-an.ua/society/406766-mittsi-ne-dostukalysya-do-litvina.html> (dostop 4. 10. 2020)

- Shohamy, Elana, 2006: *Language Policy: Hidden Agendas and New Approaches*. New York – London: Routledge.
- Sotnikova Štravs, Marija, 2019: *Jezikovna politika v visokem šolstvu na Poljskem, v Sloveniji in Ukrajini: Doktorska disertacija*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.
- Stepanenko, Viktor, 2003: Identities and Language Politics in Ukraine: The Challenges of Nation-State Building. V: Farimah Daftary in François Grin (ur.): *Nation-Building, Ethnicity and Language Politics in Transition Countries*. Budapest: Local Government and Public Service Reform Initiative, Open Society Institute. 107–135.
- Studentka zalyšyla, 2017: Studentka zalyšyla navčannja v universyteti čerez rosijsku movu vykladannja. *Portal movnoji polityky*, 31. 1. 2017. <http://language-policy.info/2017/01/studentka-zalyshyla-navchannya-v-universyteti-cherez-rosijsku-movu-vykladannya/> (dostop 6. 10. 2020)
- Szul, Roman, 2009: *Język – naród – państwo: Język jako zjawisko polityczne*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Vidovič Muha, Ada, 2013: *Moč in nemoč knjižnega jezika*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
- Vila, F. Xavier in Vanessa Bretxa, 2015: *Language Policy in Higher Education: The Case of Medium-Sized Languages*. Bristol – Buffalo – Toronto: Multilingual Matters.
- Ylönen, Sabine, 2015: The Position of Swedish as well as other languages in Finland. Xavier F. Vila in Vanessa Bretxa: *Language Policy in Higher Education: The Case of Medium-Sized Languages*. Bristol – Buffalo – Toronto: Multilingual Matters. 66–76.
- Zavada, Kateryna, 2016: KSU vzjavsja rozhlyadaty skasuvannja skandalnoho movnoho zakonu Kivalova-Kolisničenka. *Portal movnoji polityky*, 14. 11. 2016. <http://language-policy.info/2016/11/ksu-vzyavsya-rozhlyadaty-skasuvannya-skandalnoho-movnoho-zakonu-kivalova-kolisnichenka/> (dostop 6. 10. 2020)